

**QƏDİM TARİXDƏN QAYNAQLANAN VƏ FARS DİLİNİN
FONETİK QURULUŞUNDA OMOFON YARADAN
DİQRAFLARDAN BİRİ HAQQINDA**

Ə.B.MƏMMƏDOVA
Bakı Dövlət Universiteti

Hər bir dili tarixi cəhətdən tədqiq edərkən, ilk əvvəl yazılı abidələri, qədim dövrlərdən qalmış mədəniyyət nümunələrini, sənədləri, maddi qalıqları toplayıb, sonra onları da, öz növbəsində, müasir dövr nümunələri ilə müqayisə etmək, qarşılaşdırmaq, onlarda baş vermiş dəyişikliklərin niyə və nə əsasla olduğunu aydınlaşdırmaq vacibdir.

Fars dilinin tarixinə nəzər saldıqda bu dilin öz inkişafı yolunda bir-birindən fərqlənən üç mühüm mərhələyə malik olduğunu görürük. Tədqiqatçılar bu dildə yazılmış tarixi abidələrə, yazılı mənbələrə əsaslanaraq bu dövrləri şərti olaraq qədim, orta və yeni dövr adlandırırlar. Bu üç inkişaf mərhələsinə uyğun olaraq, fars dilinin fonetik quruluşu, səsləri də öz inkişafı yolunda bu mərhələlər boyu dəyişilmiş, bəzən dildən itmiş, yaxud (bu dildə danışan xalqların gen yaddaşına ötürülmüş), bəzən başqa səslərə çevrilmiş, sadələşmiş, nəhayət, tarixin qədim dərinliklərindən qaynaqlanan uzunmüddətli təkmilləşmə fars dilinin bugünkü fonetik sisteminin, quruluşunun yaranması ilə nəticələnmişdir.

Qədim fars dilinin orta fars dilinə, orta fars dilinin də dəri fars dilinə keçdiyi mərhələlərdə (buna uyğun olaraq mixi əlifbanın Pəhləvi, onun da ərəb əlifbası ilə əvəz olunduğu zaman) qeyd etdiyimiz kimi təbii olaraq hərflərlə yanaşı bir çox səslər də itmiş, tələffüzləri unudulmuş, yaxud ilkin tələffüz məxrəclərindən xeyli dərəcədə uzaqlaşmışlar. Belə maraqlı səslərdən biri qədim və orta fars dilində, hətta klassik fars dilində də (xv), (x^v) kimi tələffüz edilmiş خو diqrafıdır (14, 13, 12, 6). İlkin tələf-füzündən fərqli olaraq hal-hazırda bu səs (x) fonemi kimi tələffüz edilir.

Qədim və orta fars dilində iki ayrı-ayrı خ və خو qrafemlərinin hər birinin ayrıca yazı əlaməti olmuşdur. A.Meye خو səsinin Hind-avropa dillərində (h^o) olduğunu, Avestada xüsusi bir əlamətə malik olaraq -dan fərqli bir 'u yazı şəklinə, eləcə də onun qədim Hind-Avropa dillərinə məxsus səs olduğunu göstərir (7, 99). Pəhləvi əlifbası ərəb əlifbasına keçdiyi zaman, ərəblərin qrafikasında bu səsi ifadə etmək üçün münasib hərf olmadığından (bildiyimiz kimi bu əlifbada yalnız bir (x) hərfi vardır). Bu hərf ilə yazılan sözlərin itməməsi üçün خ hərfinə bir و hərfini də əlavə edərək, həmin səsin tələffüzünü almağa çalışmışlar. Artırılan “vav” oxunmadığı üçün bu tərkibdə yüklənmiş

lar. Artırılan “vav” oxunmadığı üçün bu tərkibdə yüklənmiş kimi qalır. Məhz buna görə də, bu hərf birləşməsinə bəzən ərəb dilində “ədlun” (yük) mənasına uyğun olaraq “yüklənmiş vav” da deyirlər. Bu hərf birləşməsi klassik fars dili dövründə müəyyən müddət oxunmuş, işlədilmiş, hətta şair və nasirlərin əsərlərində faktiki dil materiallarında ilkin tələffüzə yaxın bir şəkildə əks olunmuşdur.

Bu səsin müasir fars dilində oxunmamasının bir neçə səbəbi vardır ki, onlardan ən mühümlərini qeyd edək. Əvvəla, dillərin inkişaf tarixinə nəzər salsaq görərik ki, bütün dillərdəki sözlər sadələşməyə meyillidirlər. Məsələn, qədim fars dilində “xşayasiya”- müasir fars dilində “şah”; qədim və orta fars dilində “xvatay”- müasir fars dilində “xoda” və s. sözlərdə olduğu kimi. İkincisi, qədim və orta fars dilində söz başında iki samit yanaşı gələ bilirdisə, müasir fars dilində isə bu mümkün deyildir. Məsələn: “xvahər”-xahər; “xvab”-xab; “xvərdən” - “xordən” və s. Bildiyimiz kimi fars dilində söz və heca başında iki samit və iki saitın yanaşı işləmə bilməməsi qanunu hökm sürür. Odur ki, hətta xarici dillərdən fars dilinə keçən və iki samit səslə başlayan sözlərdə fonetik dəyişiklik, hadisələr baş verir. Məsələn : “staj”→ “estaj”; “grup” → “qorup”; “krem” → “kerem” və. s Tədqiqat göstərir ki, yazı cəhətdən (x) səsi iki variantla malik olsa da tələffüzdə eyni bir (x) səsini verir. Bu da yumşaq damaq, dilçək önündə formalaşan (x) fonemidir.

Araşdırmalardan aydın olur ki, خ (x^v) diqrafından sonra kəmiyyətə nis -bətən uzun (a), (i) saitləri gəldikdə “vav” tamamilə tələffüzdən düşür, həmin hərf birləşməsindən sonra (ə), (e), (o) saitləri gələrsə, bu səs tələffüzdə məhz bu sait fonemlərin məxrəcinə uyğun şəkildə tələffüz edilir. Əfqanıstan, Tacikistan, İranın ucqar əyalətlərində yaşayan xalqların dialektlərində, ləhcələrində və dillərində də ilkin tələffüzünə yaxın bir tərzdə hələ də mövcuddur. Fars dilinin inkişaf tarixinin üçüncü bölümündə dəri fars dilində (klassik dildə) yazan şairlərin əsərlərində bu səsin qədim deyilişə uyğun tələffüzünü əks etdirən zəngin misallar mövcuddur.

Qədim İran dillərində bu səsin malik olduğu fonetik, fonoloji xüsusiyyətlərin təsvirinə gəldikdə isə bu barədə mütəxəssislərin fikirləri parçalanır. Bu dillərin ardıcıl tədqiqatçısı Xr. Bartolome (x^v)-nın qədim və ən qədim İran dillərində tələffüzü və əmələ gəlməsi zamanı artikulyasiyası həm yumşaq damaq, uvulanın, həm də dodaqların iştirak etdiyi bir səs adlandırmışdır. Ona görə bu səs “x” ilə başlayıb, ərəblərin tələffüzündə olan w ilə bitməlidir (2, 37). G.Morqenstern (8, 72) və E.Benvenist (3, 61) bu səsin iki samit birləşməsi (xv)-dan ibarət olduğunu qeyd edirlər. V.S.Rastorquyeva bu səsə ikili münasibət bildirərək onu həm (x^v), həm də (x^u) adlandırmış, nəticədə isə ənənəvi olaraq bu səs üçün qəbul olunmuş (x^v) variantına üstünlük vermişdir (9, 21).

Araşdırmalar göstərir ki, uzun (a) və (i)-dən öncə gələn “vav-e mədülə”-nin tərkibində olan “v” səsi tamamilə “x” səsinə assimilyasiya olunmuş və tələffüzdən itmişdir. Qısa saitlərə gəldikdə isə onların tələffüzü uzun müddət dildə qalmış, klassiklərimizin əsərlərində bəzi müəlliflərin guya “qulaq qafiyəsi” (10, 186) adlandırdıqları sözlər məhz həmin “vav-e mədülə”-nin tələffüz variantının işləndiyi sözlərdir. Əbulqasim Firdovsi, Nizami Gəncəvi, Sədi Şirazi və başqalarının əsərlərində خورد (xvərd, xərd, xord) kimi خوش (xoş, xvəş, xəş) kimi خود (xod,

xvəd, xəđ) variantlı sözlərə rast gəliriksə, bu həmin خو diqrafının klassik dövr ədəbiyyatında hələ də tələffüzünü saxladığına dəlalət edir. Fıkrımızca, Firdovsi, Sədi, Nizami kimi sözü qələminin altında mum edərək müxtəlif qəliblərə tökməyin ustadı olan dühaların “qulaq qafiyəsi”ndən istifadə etməyə heç bir ehtiyacları olmamalı idi (6).

Məsələn **دردخور** وليکن چنين گويد آن سالخورده

که بودش سه فرزند از امرد

فردوسی، شاهنامه

(Vəlikən çenin quyəd an **salxərd**, ke budeş se fərzənd-e **azadmərd**)

(Lakin o müdrək qoca deyir ki, mənim üç alicənab və cəsür oğlum var idi)

Bu beytdə “**azadmərd**”ə uyğun olaraq həmişə olduğu kimi “**salxərd**” deyil, söz “**salxərd**” kimi oxunmalıdır. Yaxud:

غمی که پیش شادمانی بری

به از شادایی کز پیش غم خوری

سعدی، گلستان

(ğəmi ke peyəş şadəmani **bəri**, beh əz şadəyi kəz piş ğəm **xəri**)

(Sonu şadlıqla nəticələnən qəm axırı qəmlə qurtaran şadlıqdan yaxşıdır)

Bu beytdə də müasir dilin tələffüzünə uyğun olaraq söz “**xori**” kimi deyil, “**xəri**” yaxud “**xvəri**” kimi oxunur. Bu da həmin dövrdə hətta qısa saitlərlə yanaşı, işlənən “vav-e mədulə”-nin də ilkin tələffüzünü saxladığını bildirir. Tədqiqatımızda dahi Nizaminin “Sirlər xəzinəsi” əsəri üzrə “vav-e mədulə” ilə ilkin tələffüzünə uyğun oxunan sözləri araşdıraraq bunların sayının 50 olduğunu gördük. (bunlardan 29 beytdə **خورخوردن**ün müxtəlif qrammatik variantları; 14 beytdə **حوش** sözü; 7 beytdə isə **خود** sözü işlənmişdir.)

روزی تو باز نگردد زیدر

کار خدا کن غم روزی **مخور**

نظامی، مخزن الاسرار

(ruzi-ye to baz nəgərdəd ze **dər**, kar-e xoda kon, ğəm-e ruzi **məxər**)

(Sənin ruzun qapıdan geri qayıtmaz, Allahın məsləhət gördüyü işləri gör, ruzi dərdi çəkmə.)

پالنگریی بغایت خود

بهتر ز کلاهدوزیی بد

نظامی، نصیحت بفرزند خود

(paləngəri-i be ğayət-e **xəd**, behtər ze kəlahduzii **bəd**)

(Kamil bir palançı olsa da insan, yaxşıdır yarımçıq papaqcılıqdan)

Birinci beytdə **məxor** – **məxər** kimi; ikinci beytdə isə **xod** – **xəd** kimi tələffüz edilməlidir.

Qədim, orta və klassik fars dilində bu səsin özünəməxsus tələffüzü olduğunu faktiki dil nümunələrində gördük. Müasir fars dilinin fonem **quruluşunda** isə bu diqraf tamamilə əvvəlki, tələffüzünü itirmiş, yaxud (vaxtilə bu səsi tələffüz etmiş İrandilli xalqların gen yaddaşına ötürülmüş), hal-hazırda isə خو // nü mu nələrində **خواستن(xastən)**- “**istəmək** خ eyni bir “x” səsi kimi səslənir. Ossiloqraf, “görünən nitq” sözü ilə **حاستن (xastən)** – “qalxmaq”; **خواب (xab)** – “yuxu” ilə **خاب (xab)** – “ehtiyat azuqə” sözlərindəki (x) fonemi səsin malik olduğu 4 fiziki komponentin heç birində nəzərə çarpaq dəyişikliyə malik olma-

mışlar. Ona görə də bu iki hərfin ayrı-ayrılıqda iştirak etdiyi və başqa səslər tərkibinə görə eyni olan iki söz yazı və qrafikada müxtəlif olsalar da, deyiləndə eyni bir şəkildə tələffüz olunurlar. Başqa sözlə, bu iki müxtəlif qrafik formaya malik sözlər eyni cür tələffüz olunan omofonlardır. Məsələn:

Yazılışı:	Tələffüzü:	Mənası:
خاری		tikanlıq, kolluq
خواری	(~~xari~~)	zəlillik
خاب		ehtiyat, azuqəni ehtiyat etmə
خواب	(~~xab~~)	yuxu
خار		tikan, naz, qəmzə
خوار	(xar)	zəlil, xar, xar olma
خاستن		qalxmaq (ayağa)
خواستن	(~~xastən~~)	istəmək, arzula-
maq		
خوازه		qələbə qapısı
خازه	(xaze)	qızardılmış, əzil-
miş		
خان		karvansara , ev
خوان	(xan)	nemətlə dolu süfrə
خاستنی		qalxmalı (ayağa)
خواستنی	(xastəni)	istəməli, arzulanmalı
خاسته		ayağa durmuş
خواسته	(~~xaste~~)	arzu, tələb edilmiş
خرد		kiçik, balaca
خورد	(xord)	yedi
خیش		xış, kotan
خویش	(~~xiş~~)	öz-özü (qayıdış
əvəzliyi)		
بادخان		külək tutan yer
بادخوان	(badxan)	boş-boş danışan
خال		xal, dayı
خوال	(xal)	yeməli şeylər

Yuxarıdakı misallardan da göründüyü kimi, bunlar tələffüzə eyni, yazılışca müxtəlif olan söz qruplarıdır. Belə söz qrupları dilçilik ədəbiyyatında omofonlar adlanırlar. Hər bir xarici dilin öyrənilməsində həm omoqraflar, həm də omofonlar müəyyən çətinliklər yaradırlar. “Omofon” yunan sözü olub, “omo” – oxşar, eyni və “fon” – səs tərkiblərindən əmələ gələrək, oxşar, eyni cür səslənən sözlərə deyilir. Belə səs qrupları səslənmə cəhətindən eyni olsalar da, yazı və qrafika baxımından tamamilə bir-birindən fərqlənirlər. Omofonlar bir çox dünya dillərində mövcuddur. Məsələn, ingilis dilində aşağıdakı söz qrupları omofonlardır: *flower*–“gül” və “*flour*”-un sözlərinin yazılışı müxtəlif olsa da, onların tələffüzü eynidir [*flauə*] yaxud *see*–“görmək”; *sea*–“dəniz” sözləri də müxtəlif qrafik formaya malik olsalar da onların tələffüzü eyni olduğundan [*si:*] bunlar ingilis dilinin omofonlarıdır. Bu siyahını uzatmaq da olar. Qeyd edilməlidir ki, rus dilində omofonların əmələ gəlməsi fars və ingilis dillərindən bir qədər fərqlidir. Bu dildə omofonların əmələ gəlməsinin əsasında söz sonunda cingilti samitlərin qarlaşması əsas rol oynayır. Rus dilində, eləcə də rus dilinin aid olduğu Hind–Avropa dillərinin əksəriyyətində söz sonunda cingilti samitlərin qarlaşması hadisəsi mövcuddur. Rus dilinin *luk*–“soğan” və *luq*–“çəmən” kimi sözlərinin hər ikisi (*luk*) kimi; *paz*–“yarıq”, “*yuva*” və *pass* – “hipnozçunun əl hərəkəti”-sözlərinin hər ikisi (*pas*) kimi tələffüz edilir və bunlar rus dilində omofonlardır (1, 287). Bu dillərə nisbətən Azərbaycan dilində omofonlar latın qrafikası əsasında olan əlifbanın xüsusiyyətinə görə yox dərcəsindədir. “Dilimizdə fonetik omonimlər və ya omofonlara da təsadüf edilir. Bunlara eyni ilə tələffüz edilən və müxtəlif şəkildə yazılan sözlər daxildir. *Almaz-almaz, bulud-bulut* və s. Bir çox omofonlar sözlərin yanasması ilə əlaqədar əmələ gəlir: *suda – su da, budaq -bu dağ, yaraşığ-yar aşığı və s.*” (4, 28).

Qeyd edilməlidir ki, S. Cəfərovdan yuxarıda gətirdiyimiz mülahizədə omofonlara uyğun gəlməyən bir çox cəhətlər vardır. Əvvəla, omofonlar tələffüz cəhətdən eyni, məna və qrafika cəhətdən müxtəlif olan söz qruplarıdır. İkincisi, sonra verilmiş misallar omofon deyil, bədii şeir üslubunda işlənən cinaslardır. Buradakı sözlər ayrı-ayrılıqda vurğu və sözü bütövləşdirən vurğuya malikdir. Bu da Azərbaycan dilində omofonların çox az olduğunu göstərir. Azərbaycan dilində omofonlar nə qədər azdırsa, müasir fars dilinin istifadə etdiyi ərəb əlifbasının xüsusiyyətlərindən irəli gələrək bu dildə omofonlar həddindən artıq çox və eyni zamanda dilin səlis öyrənilməsinə, düzgün yazılmasına əngəl törədən problemlərdən biridir. Ərəb əlifbası əsasında formalaşmış fars qrafikasında bir çox hərflərin bir neçə tələffüzü, eləcə də bir səsin bir neçə yazı şəkli mövcuddur. Hər bir xalqın öz tələffüz məxrəci olduğundan bəzən ayrı-ayrı xalqların əlifbaları eyni olsa da, müxtəlif dillərdə eyni bir qrafik nümunə hər bir xalqın öz spesifik tələffüz məxrəcinə uyğun şəkildə tələffüz edilir. Hal-hazırda ərəb əlifbasındakı *ض//ظ//ذ//ز* hərflərini tələffüzdə yalnız bir */z/* səsi əvəz edir. Bu hərflərin bəziləri ərəb dilində “emfatik və qalın”(5,67) tələffüz edildiyi halda fars dilində onlar adi */z/* səsi kimi tələffüz edilir. Məhz buna görə də fars dilində 11 müxtəlif qrafik nümunə cəmi 4 səsle ifadə olunur. Belə ki, *ث//س//ص* (s);

= /z / ط//ت = /t/ ; ح / ه = /h/

خو və خ ilə yazılan, lakin tələffüzdə eyni olan bir neçə misala nəzər salmaq:

سپهدار خان است و فغفور چین
سپاهش همی بر نتابد زمین
فردوسی ، شاهنامه

(sepəhdar xan əst o vəğfur-e çin, sepahəş həmi bər nətabəd zəmin)
(ordu başçısı şahdır, Çin xaqanıdır, qoşunları o yeri tərk etməz,
geri dönməzlər)

صحبت دیکان ز جهان دور گشت ،
خوان عسل خانه ی زنبور گشت
نظامی گنجوی

(söhbət-e nikan ze cahan dur gəşt, xan-e əsəl xane-ye zənbur gəşt)
(yaxşılının söhbəti dünyadan uzaqlaşdı, bal süfrəmiz cır arılara
qismət oldu)

Yaxud:

خار نه ای کاوج گرای کی
به که جو گل بی سر و پای کی
نظامی گنجوی

(xar nei kaucgərayi koni, beh ke ço qol bisər o pai koni)
(sən tikan deyilsən ki, ucalıqlara meyl edirsən, yaxşı olar ki, gül
kimi əlsiz-ayaqsız (başı aşağı) olasan)

دروغ ای برادر، مگو زینهار
که کاذب بود خوار و بی اعتبار

سدی شیرازی

(dorug ey bəradər, məqu zinhar ke kəzəb bovəd xar o bi etebar)
(ey dost, yalan danışmaqdan çəkin, çünki yalançı (dünyada) zəlil və
etibarsız olar).

گلش از آب رحمت خازه گردان
دلش از باد قربت تازه گردان
(از فرهنگ رشیدی)

(geleş əz ab-e rəhmət xaze gərdan, deleş əz bad-e ğorbət taze gərdan)
(Gilini mərhəmət, rəhmət suyu ilə qarışdır, ürəyini məhrəbanlıq nə-
simi ilə təzələ)

منظر او بلند چون خواجه
هر یکی رو بزینتی تازه
عنصری

(Mənzər-e u bolənd çon xaze , hər yeki ru bezinəti taze)

(Onun görünüşü bəzədilmiş qələbə qapısına bənzəyirdi, hər birinin
üzü təzə-təzə bəzəklərlə süstlənmişdi).

Yuxarıdakı beylərdə خان // خوان(xan), خار

// خوار(xar), خازه // خواجه (xaze) sözlərinin müxtəlif şəkildə yazılıb,
eyni cür tələffüz edildiyini, yəni omofon olduğunu gördük.

Qeyd edilməlidir ki, “oxunmayan vəv” ilə yazılan sadə sözlər deyil,
düzəltmə, mürəkkəb və tərkibləri də nəzərə alsaq, bu diqrafla yazılan
sözlərin fars dilinin lüğət tərkibində müəyyən çəkiyə malik olduğunun
şahidi olarıq. Belə ki, Əli Əkbər Dehxodanın “Fars dilinin izahlı lüğə-

ti”ndə təkcə خواب maddəsi ilə düzəltmə, mürəkkəb sözlərin və söz tərkiblərinin sayı 130-dur (15, 8775). Buraya خو ilə yazılan başqa sözləri də əlavə etsək, məsələnin nə qədər ciddi olduğunu, tədrisin və təlimin düzgün təşkili, dilin mənimsənilməsində bir çox omofonlarla yanaşı, sadəcə omofon olmayan, lakin bu diqrafla yazılan sözlərə diqqət verməyin əhəmiyyəti və çəkisi məlum olar. Həmin sözlərin cüzi bir hissəsini nümunə üçün verək:

استخوان، بادخوان، برخوار، خواب، خوابیدن، خواستن، خواهش، خواستار، خواستاری خواندن ، خواننده ، خواجه، خوار، خوال، خوارزم، خواگ، خواگینه، خوازه، خوالیگر، خواجه، خوان، خوانچه، خوانسالار، خوالگر، هفتخوان، آبخور، آبخوست، آبشخور، آخوند، خوردن، خورد، خوراک، خورده، بر خوردار، خورد، خورش، خورشید، خوش، خویش، خویشان، خرید و غیره (15; 19)

Beləliklə, fars dilinin fonetik quruluşu, orfoqrafiya və orfoepiya-sında bu cür maraqlı doğuran və diqqəti cəlb edən hərflər və səsləri yeri gəldikcə bunları tədqiq etmək, araşdırmaq, nəticədə öyrəndiyimiz, tədris və təlim etdiyimiz dili daha mükəmməl öyrənməyimizə xidmət edəcəkdir.

QEYDLƏR

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. М.: 1966.
2. Bartolome Chr. Vorgeschichte der Iranischer Sprachen, GLPh, 1895-1901, Bd.1, Abt. 1.
3. Benveniste E. Le systeme phonologique de L' Iranien ancien, -BSL. 1968.
4. Cəfərov S. Müasir Azərbaycan dili. Bakı: «Maarif» nəşriyyatı, 1970.
5. Гранде. Курс арабской грамматики в сравнительно- историческом освещении. М.: 1953.
6. Məmmədova Ə.B. Fars dilinin fonetik quruluşunda “oxunmayan vav”, Elmi tədqiqatlar. Bakı: EA-nın nəşriyyatı, 2007.
7. Meillet A. Introduction a letude comparative des lanques indo-europeennes, Paris: 1949.
8. Morgenstierne G. The development of indo-European consonantism in iranien, NTS, 1942.
9. Расторгуева В. С. Основы Иранского языкознания, (Среднеиранские языки). Академия Наук СССР. Институт Языкознания . М.: Наука, 1981.
10. Sultanov R.S. Sədi yaradıcılığında “Gülüstān”, Bakı: 1961.
11. Эдельман Д.И. К фонемному составу общеиранского (о фонологическом статусе х^в), ВЯ, 1973, № 4
12. بهار محمد تقی(ملک الشعراء) سبک شناسی، جلد اول، تهران، سال ۱۳۴۹.
13. پرویز ناتل خانلری، تاریخ زبان فارسی ، سه جلدی، جلد اول، تهران، سال ۱۳۷۲.
14. خواجه نصیر الدین طوسی، در معیار الاشعار، تهران ، سال ۱۳۳۰.
15. دهخدا علی اکبر ، لغتنامه ، جلد ششم، دانشگاه تهران، سال ۱۳۷۳.
16. فردوسی ابو القاسم طوسی ، شاهنامه ، جلد 17. شیرازی سعدی ، کلیات سعدی ، تهران نشر طلوع ، سال ۱۳۷۵ . اول ، نشر مسکو ۱۹۶۰
- 17.
18. گنجوی نظامی، مخزن الاسرار ، باکو، نشریات فرهنگستان علوم جمهوری شوروی سوسیالیستی آذربایجان ، باکو، سال ۱۹۶۰ .
19. محمد جواد شریعت ، آئین نگارش ، تهران، سال ۱۳۷۰.
20. معین محمد ، فرهنگ فارسی ، فرهنگ شش جلدی معین، جلد اول، تهران، سال ۱۳۴۴.

ОБ ОДНОМ ИЗ ДИГРАФОВ, СОЗДАЮЩИХ ОМОФОНЫ В ФОНЕТИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЕ ПЕРСИДСКОГО ЯЗЫКА (В ИСТОРИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ)

А.Б.МАМЕДОВА

РЕЗЮМЕ

Фонетическая структура персидского языка на пути своего развития прошла три важных и продолжительных этапа, каждый из которых включает в себе несколько веков истории. Этот долгий процесс совершенствования завершился появлением современной фонетической структуры персидского языка. На стадиях преобразования древнеперсидского языка в среднеперсидский и среднеперсидского в язык дари наряду с изменением букв происходит изменение многих звуков, их исчезновение, или же их значительное удаление от первоначального произношения и звучания.

Одним из спорных вопросов фонетической структуры этого языка является звук, передаваемый واومعدوله. В глубинах истории (в среднеперсидском языке) этот звук полностью произносился. Источники указывают на то, что произношение этого звука сохранилось в некоторых провинциях и у многих ираноязычных народов. В современном персидском языке этот диграф создает многочисленные омофоны.

ABOUT ONE OF DIGRAPHS THAT MAKE HOMOPHONES IN THE PHONETIC STRUCTURE OF THE PERSIAN LANGUAGE/

A.B.MAMEDOVA

SUMMARY

The phonetic structure of the Persian language on a way of the development has passed three important and long stages, each of which includes some centuries of history. This long process of perfection has come to the end with occurrence of modern phonetic structure of the Persian language. At stages of transformation old Persian language in Middle Persian and Middle Persian in language Dari alongside with change of letters there is a change of many sounds, their disappearance, or their significant removal from an initial pronunciation and sounding.

One of questions at issue of phonetic structure of this language is the sound transferred واومعدوله. In the Middle Persian language this sound was completely said. Sources specify that the pronunciation of this sound was kept in some provinces and at many Iran's languages people. In the modern Persian language this digraphs make plenty homophones.